

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
DOKTORA PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**TÜRKİYE’DE DIŞ POLİTİKA KRİZLERİNDE
KARAR ALICININ OPERASYONEL KODLARI:
SÜLEYMAN DEMİREL ÖRNEĞİ**

AYDIN ŞİHMANTEPE

11716204

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU**

İSTANBUL-2016

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
DOKTORA PROGRAMI

TÜRKİYE'DE DIŞ POLİTİKA KRİZLERİNDE KARAR
ALICININ OPERASYONEL KODLARI: SÜLEYMAN
DEMİREL ÖRNEĞİ

AYDIN ŞİHMANTEPE

11716204

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih 30 Haziran 2016

Tezin Savunulduğu Tarih 20 Temmuz 2016

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuat Aksu

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Gencer Özcan

: Prof. Dr. Ayşegül Komsuoğlu Çıtıpıtıoğlu

: Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu

: Yrd. Doç. Dr. Helin Sarı Ertem

İmza
Fuat Aksu
G. Özcan
M. Hacısalihoğlu
H. Sarı Ertem

- Bu Doktora Tezi TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172) kapsamında desteklenmiştir.
- Bu Doktora Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nce desteklenmiştir. Proje No: 2014-02-03-DOP02

İSTANBUL-TEMMUZ 2016

ÖZ

TÜRKİYE’DE DIŞ POLİTİKA KRİZLERİNDE KARAR ALICININ OPERASYONEL KODLARI: SÜLEYMAN DEMİREL ÖRNEĞİ

AYDIN ŞİHMANTEPE

Temmuz 2016

Bu çalışma Türk dış politikası krizlerinde lider davranışlarını Süleyman Demirel özelinde incelemeyi hedef almıştır. İncelenecek lider olarak Demirel’in seçilmesinde üç temel konu dikkate alınmıştır. Birincisi Demirel’in hem Soğuk Savaş, hem de sonrasındaki dönemde siyasetin içinde olması, ikincisi devlet yönetiminde hem başbakan hem de cumhurbaşkanı olarak görev almış olması, üçüncüsü ise Türk siyasi yaşamında kırk yıla yakın süre ile bulunmuş olmasıdır.

Bir dış politika analizi çalışması olan bu tez, dış politika krizlerinin yönetiminde *liderin kim olduğunun önemli olduğu* varsayımını temel almıştır. İnceleme *Operasyonel Kod (ve Liderlik Özellikleri)* analizi yöntemi kullanılarak niteliksel olarak yapılmış, sayısal çözümleme tercih edilmemiştir. Analiz, Süleyman Demirel’in dış politika krizlerinin yönetimi sırasında yaptığı konuşmaların ve verdiği demeçlerin içeriği incelenerek yapılmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini, karar alıcı olarak siyasi lideri uluslararası baskı ve kısıtları filtre ederek dış politika çıktısı veren *ara değişken* olarak gören Neoklasik realizm oluşturmuştur. Çalışmada öncelikle dış politika krizinin tanımı yapılarak, Demirel’in siyasi yaşamında karşı karşıya kaldığı krizler tespit edilmiştir. Her bir krize ilişkin arka planın verilmesinden sonra Demirel’in kriz yönetimi sürecindeki söylemleri çözümlemeye tabi tutulmuştur. Çözümleme, operasyonel kod (ve Liderlik Özellikleri) yaklaşımın temel argüman ve sorularına cevap aranacak şekilde yapılmıştır.

Sonuçta, Türk siyasi yaşamında farklı konumlarda ve kırk yıla yakın bir süre ile bulunan Demirel’in, dış politika davranışlarında hangi temel unsurların rol oynadığı ve bunların süreç içinde nasıl değişim geçirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Operasyonel kod, Süleyman Demirel, dış politika krizi

ABSTRACT

OPERATIONAL CODES of DECISION MAKER in FOREIGN POLICY CRISES in TURKEY: SÜLEYMAN DEMİREL EXAMPLE

AYDIN ŞİHMANTEPE

July 2016

This study aims to investigate behaviors specific to Süleyman Demirel in times of Turkish foreign policy crises. There are three basic reasons for choosing Demirel. Firstly, he served both during Cold War and post-Cold War Era. Secondly he served both as prime minister and president and thirdly, he was a prominent politician to survive in the Turkish political life nearly for forty years.

As a foreign policy analysis study, this dissertation assumes *who leads matters in managing the foreign policy crises* as the basic hypothesis. The research is carried out by using Operational Code (and Leadership Trait) analysis to realize a qualitative approach rather than quantitative method. Analysis is conducted by investigating the content of Demirel's speeches and statements during the management processes of Turkish foreign policy crises.

Neoclassical Realism forms the theoretical base of the study, as this approach sees the political leader as the intervening variable to filter the systemic pressures and constraints to give a foreign policy output. In the course of the study, a definition of foreign policy crisis is proposed and a list of the crises that Demirel had to face during his political life is produced. Following comprehensive background information for each crisis, Demirel's discourse through the management process of each crisis is analyzed. Analysis is performed by seeking answers to arguments and questions of operational code analysis.

In the conclusion, an attempt to determine the patterns that formed Demirel's foreign policy behavior together with the change in those patterns is made.

Key words: Operational codes, Süleyman Demirel, Foreign Policy Crises

ÖN SÖZ

Özünde bir dış politika analizi olan bu çalışmada, dış politika krizlerinin yönetiminde karar alıcı *liderin kim olduğunun önemli* olduğu düşüncesi merkeze konulmuştur. İnceleme, Türk siyasi yaşamında uzun yıllar bulunmuş olan Süleyman Demirel özelinde, operasyonel kod analizi yöntemiyle yapılmıştır. Teorik çerçevesini Neoklasik realizmin oluşturduğu çalışmada sayısal teknikler yerine, içerik analizine dayalı çözümlenmeler tercih edilmiştir.

Siyasi yaşamı boyunca karşı karşıya kaldığı dış politika krizleri tespit edildikten sonra, Demirel'in her bir krizdeki davranış ve söylemleri incelenerek, içerikleri operasyonel kod araştırmalarının temel sorularıyla karşılaştırılmıştır. Tespit edilen özellikler kullanılarak araştırma sorularına cevap verilmiştir. Gerek dış politika krizlerinin tespitine, gerekse Demirel'in söylemlerine esas olacak şekilde, kullanılan kaynakların çeşitliliğine dikkat edilmeye çalışılmıştır. Demirel için hazırlanmış olan belgesel filmlerden, kendisinin kaleme aldığı kitaba, günlük gazetelerden, Meclis tutanakları, kendi açıklamaları ve O'nun hakkında yazılan her türlü kitap ve makalenin de çalışma kaynaklarına dâhil edilmesine gayret edilmiştir.

Tez çalışmamız ve bu süreçteki araştırmalarımız “Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi” başlıklı TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje No: 112K172) ve Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nce (Proje No: 2014-02-03-DOP02) desteklenmiştir.

Çalışmanın başlangıcından itibaren, her aşamasında bana her türlü bilimsel, moral, teknik ve kaynak desteğini fazlasıyla veren tez danışmanım Doç. Dr. Fuat Aksu'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Aksu, değerli eleştirileri, yönlendirmeleri, tavsiyeleri ve zamanlı cesaretlendirmeleriyle çalışmanın planı çerçevesinde tamamlanmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Tez önerisinin savunulmasından tezin sonuçlanması aşamasına değin bizleri görüşleri, değerlendirmeleri ve yapıcı eleştirileriyle, önerileriyle destekleyen; çalışmamızın şekillenmesinde katkıda bulunan Tez İzleme Komitesi üyesi

hocalarımız Prof. Dr. Gencer Özcan ve Doç. Dr. Çiğdem Nas'a içtenlikle teşekkür ederim. Bize karşı her zaman yapıcı oldular. Tez kaynaklarının toplanması aşamasında başvurduğum Prof. Dr. Ayşegül Komsuoğlu'na ayırdığı zamanı, değerli katkı ve yönlendirmeleri için teşekkür ediyorum.

Son olarak, tez çalışmalarımın tüm aşamalarında bana sağladığı her türlü destek için sevgili eşim Feray Şihmantepe'ye ve sağladığı hem moral hem de teknik destekleri için ağabeyim Ayhan Şihmantepe'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezimde yazım ve içerik açısından söz konusu olabilecek hatalara ilişkin tüm sorumluluk tarafıma aittir.

Temmuz 2016

Aydın Şihmantepe

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL ÇERÇEVENİN İZAHI	8
2.1. Bir Yöntem Olarak Dış Politika Analizi	8
2.2. Karar Alma Analiz Düzeyleri	11
2.3. Dış Politika Analizinin Güncel İnceleme Alanları	14
2.4. “Dış Politika Krizleri” ve Karar Alma Süreci	16
2.4.1. Dış Politika Krizi	17
2.4.2. Kriz Yönetimi	20
2.5. Bir Bakış Olarak Neo-Klasik Realizm	23
2.6. Ara Değişken Olarak Liderin Etkisi – Operasyonel Kodlar	31
2.7. Liderlik Özellikleri Analizi (Leadership Trait Analysis)	40
2.8. Çalışma Çerçevesi Özeti	50
3. SİYASİ KİMLİK OLARAK Süleyman Demirel	56
3.1. Süleyman “Demirel Tarzı”	60
3.2. Süleyman Demirel’in Politik Yaşamı	61
3.3. Demirel Hükümetleri Dönemlerinde Dış Politika Krizleri	70
3.3.1. 1967 Kıbrıs Krizi	72
3.3.2. 1968-1974 Haşhaş Ekimi Krizi.....	101
3.3.3. 1976 Kıta Sahanlığı Krizi	110
3.3.4. 1974-1979 NOTAM-FIR Krizi.....	124
3.3.5. 1991 Nahçıvan Krizi	127
3.3.6. 1992 Muavenet Krizi	133

3.4. Demirel'in Cumhurbaşkanlığı Dönemi ve Dış Politika	
Krizlerindeki Rolü.....	138
3.4.1. 1994 Ege Denizi [<i>casus belli</i>] Krizi.....	138
3.4.2. 1996 Kardak Kayalıkları Krizi	142
3.4.3. 1997-1998 S-300 Füzeleri Krizi	154
3.4.4. 1998 Suriye-Öcalan Krizi	161
3.5. Demirel'e İlişkin Diğer Tespitler.....	168
4. SONUÇ	175
KAYNAKÇA	191
ÖZ GEÇMİŞ.....	204

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Karar Alma Süreci ve Analiz Düzeyi	10
Tablo 2.2. Neoklasik Realizm ve Değişkenler	26
Tablo 2.3. VICS Kodlama Örneği	35
Tablo 2.4. Felsefi ve Araçsal İnançlar	35
Tablo 2.5. Liderin Baskılara Karşı Tepkisi	46
Tablo 2.6. Bilgiye Açıklık.....	47
Tablo 2.7. Görev Odaklılık- Güç Gereksinimi İlişkisi.....	47
Tablo 2.8. Grup yönelimi- Diğerine Olan Güvensizlik İlişkisi.....	48
Tablo 2.9. Kısıtlara Tepki- Bilgiye Açıklık İlişkisi.....	49
Tablo 3.1. Süleyman Demirel ve Dış Politika Krizleri (1964-2015).....	67
Tablo 3.2. Süleyman Demirel'in Başbakan Olarak Görev Yaptığı Hükümetler Dönemindeki Dış Politika Krizleri.....	68
Tablo 3.3. Süleyman Demirel'in Muhalefet Lideri Veya Siyasi Yasaklı Olduğu Dönemindeki Dış Politika Krizleri.....	69
Tablo 3.4. 1969-1977 Türkiye'de Hükümetler	110
Tablo 3.5. 1973-1977 Dönemi Türkiye'de Hükümetler	114
Tablo 4.1. Demirel'in Dış Politika Krizlerindeki Söylemlerine Örnekler ve İzlenen Davranış Kalıbı-1	181
Tablo 4.2. Demirel'in Dış Politika Krizlerindeki Söylemlerine Örnekler ve İzlenen Davranış Kalıbı-2	182
Tablo 4.3. Demirel'in Dış politika Krizlerindeki Söylemlerine Örnekler ve İzlenen Davranış Kalıbı-3.....	183
Tablo 4.4. Demirel'in Dış Politika Krizlerindeki Söylemlerine Örnekler ve İzlenen Davranış Kalıbı-4.....	184
Tablo 4.5. Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı Dönemlerinde S. Demirel'in Süreklilik Gösteren Liderlik Özellikleri	185
Tablo 4.6. Süleyman Demirel'in Operasyonel Kod Analizi I.....	187
Tablo 4.7. Süleyman Demirel'in Operasyonel Kod Analizi II	188
Tablo 4.8. Dış Politika Krizlerinde Krize İlişkin En Önemli Karar ve Süleyman Demirel	190

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ANAP:	Anavatan Partisi
BM:	Birleşmiş Milletler
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CGP:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP:	Doğru Yol Partisi
FIR:	Flight Information Region
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
İSEDAK:	İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Konseyi
KRY:	Kıbrıs Rum Yönetimi
LTA:	Leadership Trait Analysis
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
NATO:	North Atlantic Treaty Organisation
NOTAM:	Notice to Airmen
RP	Refah Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO:	Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD:	Uluslararası Adalet Divanı
VICS:	Verbs in Context System
UNCLOS:	United Nations Convention on the Law of the Sea

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın içeriği, dış politikanın yürütülmesinde liderin kim olduğunun önemli olduğu görüşünü esas almaktadır. Dış politikayı bir devletin dışarıya karşı yürüttüğü, süreklilik gösteren, bununla beraber iç ve dış koşullara paralel olarak değişim ve dönüşüm geçiren, dinamik süreçler ve uygulamalar bütünü olarak kabul eden çalışma, ana konusunu Türkiye'nin dış politika krizlerinde işletilen karar alma süreçlerine odaklanmaktadır. Türk dış politikasının işleyişine ilişkin değerlendirmeler yapılırken, süreklilik merkezli tarihsel arka plan başta olmak üzere, bütüncül olarak yöneticilerin beklentileri ve muhatap devletlerin tutumları ön plana çıkarılmakta, izlenen dış politika ile beklentilerin ne ölçüde yaşama geçirildiği ölçülmeye çalışılmaktadır. Geleceğe dönük öngörüler ise, o güne kadar elde edilmiş olan sonuçlar esas alınarak yapılandırılmakta ve varsayımlara dayalı senaryolar üzerinden ileriye yönelik kestirimlerde bulunmaktadır. Dış politikanın olabildiğince detaylı veya esnek planlanmasından bağımsız olarak, özellikle ani ve beklenmedik krizler, karar alıcıların krizi sonlandıracak süratli ve rasyonel karar vermesini gerektirir. Bu kararın, yürütülmekte olan dış politikayla ne denli örtüştüğü ya da yepyeni ve uzun soluklu davranış kalıplarını gerektirip gerektirmediği de inceleme kapsamına alınmalıdır. Buna bağlı olarak vurgulanması gereken ikinci konu ise karar alıcıların bu tür krizlerde nasıl davrandığı ile ilgilidir. Karar alıcıların sergilediği tavır, onların bu tür akut/ani olaylara yüklediği anlamla doğrudan ilişkilidir. Bu durumda, dış politika krizlerinde karar alıcı/liderin seçtiği davranış tarzının da incelemeye dâhil edilmesi gerekir. İnsan davranışlarının rasyonel olduğu varsayımına dayalı bu yaklaşımda, karar alıcıların, öğrenme, gelişme ve hatta değişme süreçleri geçireceği de dikkate alınarak, dış dünyaya ilişkin algıları, iç politika beklentileri gibi birçok faktörün kararını nasıl etkilediği, bunun da dış politika yönetimine nasıl yansıdığı önem kazanmaktadır. Lider bilişsel-algisal kapasitesi ile iç ve dış yapısal özellikler verili iken herhangi bir uyumsuzluğu çatışmaya hatta krize tırmandırabilir. Bunun en üst noktası ise kriz halini tırmandırmayı tercih ederek savaşı kabul edilebilir görmesidir. Diğer yandan siyasal karar alıcı konumundaki lider tam tersi bir davranış

sergileyerek krize neden olan uyuşmazlığı daha düşük bir gerilim seviyesinde tutarak krizi yatıştırabilir. Taşdığı siyasal sorumlulukla kararı veren ya da doğrudan etkili olan liderin özelliklerinin anlaşılması, krizin ve nasıl yönetildiğinin anlaşılması ve akademik olarak analiz edilmesini de kolaylaştıracaktır.

İncelenecek liderin seçimi yapılırken tarihsel perspektif ile Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde karar alma sürecinde [siyasal sorumlu veya değil] yer alan lider olması hedeflenmiştir. Türk siyasal hayatı açısından yukarıdaki ölçütler içinde bir siyasal lider bulmak arayışında Süleyman Demirel diğer liderlerden ayrı bir konumdadır. Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş ardılı dönemde karar alma süreçleri içerisinde yer alan liderler dikkate alındığında Demirel ile görece benzer sayabileceğimiz tek karar alıcı Turgut Özal'dır. Her iki lider de bürokratik mekanizma içerisinde yetişerek karar alıcı pozisyona yükselmiş; önce başbakan ardından ise cumhurbaşkanı olmuşlardır. Ancak Turgut Özal Cumhurbaşkanlığı dönemini sonlandıramadan vefat etmiştir. Demirel ise Cumhurbaşkanlığı dönemini tamamlayarak siyaset üstü sayılabilecek bir "akıl lider" olarak kabul edilmiştir.

Süleyman Demirel ile hemen hemen aynı dönemlerde siyaset sahnesine çıkan Bülent Ecevit ile benzerlikler/farklılıklar sadece başbakanlıkları açısından yapılabilir. Ecevit'in Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmemiş olması Süleyman Demirel'in araştırmanın süjesini/nesnesini oluşturmasında göz önünde tutulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Süleyman Demirel kriz dönemlerinde gerek muhalefet, gerekse iktidar rolünde, Başbakan ve sonrasında Cumhurbaşkanı düzeyinde söz konusu dönemlerde sürece dâhil olan, kararları şekillendiren aktör olarak ortaya çıkmıştır. Her iki dönem dikkate alınarak oluşturulan Türk dış politikası krizleri incelendiğinde Süleyman Demirel'in sürece dâhil olduğu dış politika krizlerinin sayısı 10 olarak tespit edilmiştir. "Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi" başlıklı TÜBİTAK destekli proje kapsamındaki çalışmalarda Cumhuriyet döneminde (1923-2016) Türkiye'nin doğrudan taraf olduğu dış politika krizlerinin sayısı 36 olarak saptanmıştır.¹ Dolayısıyla dış politika krizlerinin üçte biri Demirel'in krizlere ilişkin karar alma süreçlerinde yer aldığı dönemlerde gerçekleşmiştir.

---

¹ Proje hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz.; Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, www.tfpcrisis.org veya www.tdpkrizleri.org

Bu çalışma bir yandan Türkiye'nin dış politika krizlerinin yönetiminde siyasal karar alıcının davranışlarının kodlarını tespit etmeye çalışırken, aynı zamanda Süleyman Demirel özelinde kalitatif bir inceleme yapmayı hedeflemektedir. Dış politika krizlerinin süreçsel analizleri göstermektedir ki, siyasi sorumluluğu yüklenen aktör, kararların verilmesinin yanı sıra çoğu kez dış politikanın belirlenmesi ve uygulanmasında da belirgin bir etkiye sahiptir. Çalışma öncelikle, hem Soğuk Savaş dönemi ve hem de sonrasında, Süleyman Demirel'in muhalefet lideri, Başbakan ve Cumhurbaşkanı olarak karar verme sürecine dâhil olduğu dış politika krizlerinin tespit edecektir. Söz konusu krizler sırasında liderin operasyonel kodlarının krizlere yüklediği anlamın zaman içerisinde herhangi bir şekilde değişip değişmediğini gözlemek açısından, Süleyman Demirel örneği özgün olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek muhalefet lideri-iktidar lideri olması sırasındaki karşılaştırma, gerekse başbakan-cumhurbaşkanı davranışlarını anlamak açısından tek örnektir. Bu çalışma aynı zamanda, Türk siyasi yaşamında uzun yıllar boyunca özellikle karar alıcı rolünde bulunmuş olan Süleyman Demirel'in devlet adamlığı yönüne de ışık tutmaya çalışacaktır. Dış politika konularında aldığı kararlarda ya da kararlara olan etkisinde, devlet merkezli, meşrulaştırmaya önem veren, sorunu ulusallaştıran, gerektiğinde güç kullanımını öngören, iç ve dış dengeleri gözetten ve uluslararası sistemin işleyişini özümsemiş bir devlet adamı kimliğiyle ne kadar örtüştüğünü de sınamaya gayret edecektir.

Çalışmanın araştırma soruları, liderin/siyasal karar alıcının dış politika krizlerinin yönetiminde etkili olduğu temel varsayımı üzerinden şöyle oluşturulmuştur:

- Dış politika krizlerinin yönetiminde lider karar alıcı olarak etkili ise, farklı krizlerde aynı davranış özelliklerini gösteriyor mu? Benzeşen ya da krizin içeriği özelinde ayrılan, farklı davranış kalıplarından söz etmek mümkün müdür?
- Eğer farklı dönemlerdeki krizlerde aynı lider aynı/farklı davranış özellikleri gösteriyor ise bu nasıl kategorize edilebilir?

Bu yönüyle, lider odaklı bir çerçevede yapılacak incelemeyle, dış politika analizi alanındaki boşluğu doldurma amacı taşımaktadır. Bu kapsamda, farklı dönemlerdeki krizlerde aynı liderin nasıl davrandığı, buna karşın, liderin farklı

krizlerde, krizin içeriği özelinde sergilediği davranışların benzerlik/farklılıkları ile davranış kalıpları da ortaya konabilecektir.

Yöntem

Araştırma yöntemi belirlenirken çalışmanın bütünlüğünün ve kendi içindeki tutarlılığının sürdürülebilmesine özel önem verilmiştir. Bu bağlamda, dış politika krizlerinde alınan kararları tarihi bir veri olarak kabul etmek yerine, liderin/karar alıcının alternatif seçenekler yerine neden bu kararları almış olduklarının incelenmesi esas alınacaktır. Siyasal karar alıcıdan kastedilen ise herhangi bir dış politika kararının alınmasına ilişkin karar alma sürecinde karar alma birimini oluşturan yapı içerisinde mevcut seçenekler arasında en son kararı alan aktör anlaşılmaktadır. Doğası gereği farklı düzeylerdeki karar alma biriminde süreci biçimlendiren farklı görev ve yetkilere sahip çok sayıda kişi ve kurum temsilcisinden söz edilebilir. Ancak tüm bu süreç içerisinde alınan nihai kararın siyasi sorumluluğunu taşıyan aktör genellikle yürütmenin başındaki siyasi sorumludur. Türkiye özelinde bu kişi genellikle/istisnai durumlar ve dönemler dışında Bakanlar Kurulu'nun başındaki başbakandır. Dolayısıyla bu tezde lider veya karar alıcıdan kastedilen kararın içeride ve dışarıda siyasi sorumluluğunu üstlenmiş olan aktör olarak başbakandır.

Araştırma sürecinde dış politika krizlerinde alınan kararlarının (çıktıların) “doğru” ya da “yanlış” olarak nitelenmesi yerine, liderin/siyasal karar alıcının kişisel bilişsel özellikleri ve dünya görüşlerini de içerek şekilde, hangi iç ve dış koşullar ve etkiler altında bu kararların alındığının incelenmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle, karar alıcı davranışlarının etkisini dış ve iç dinamikler arasında bir düzenleyici/aracı olarak kabul eden Neoklasik Realizm kuramsal altyapı olarak seçilmiştir. Bu yaklaşımın seçilmesindeki en temel etken, neoklasik realist bakış açısının bir devletin güç kapasitesinin doğrudan dış politika davranışı belirlemediğini, dış politika davranışlarının liderlerin bu kapasiteyi nasıl algıladığıyla ilişkili olduğunu öne sürüyor olmasıdır. Neoklasik realizmin seçilmesinin bir nedeni de bu kuramın teorik olanla gerçek günlük olan arasında bir denge ve bağ oluşturmaya çalışıyor olmasıdır. Neoklasik realizm, önermeleri ve dış politika analizine yönelik uygulamaları kuramsal çerçeve tartışılırken ayrı bir başlık olarak sunulmuştur. Liderlerin kriz zamanlarında uyguladıkları davranış biçimlerini de onların dış dünya, iç politika ve kendilerine ilişkin algılarının ve bilişsel kapasitelerinin bir çıktısı olarak değerlendirmek doğru bir yöntem olacaktır. Liderlerin dış politika krizlerinde aldığı

kararların şekillenmesinde işte onların bu düşünce ve inanç sistemi, dış dünya algısı ve genel bilişsel-algısal kapasitesi de rol oynamaktadır. Bu nedenle lider davranışlarının tanımlanması ve çözümlenmesi, operasyonel kodlar (operational codes), siyaset psikolojisi (political psychology) ve lider özellikleri analizi (trait analysis) yaklaşımları üzerinden yapılmaktadır. Bu yaklaşımlar kuramsal bölümde ayrıntılarıyla analiz edilerek Süleyman Demirel örneği özelinde yapılacak çözümlemede başvuru kaynağı olarak kullanılacaktır. Burada belirtilmesi gereken nokta, çözümlemelerin nicelik temelli değil nitelik temelli yapılmış olmasıdır. Niceliği esas alan sayısal ve istatistiksel veriler yerine söylemsel çözümlenmeler tercih edilmiştir.

Kuramsal çerçevede dış politika ve dış politika analizine ilişkin akademik tartışmalara yer verilerek bu çalışma kapsamında seçimin nasıl ve neden yapıldığı tartışılacaktır. Çalışmanın dikkat gerektiren bir diğer kısmını ise dış politika krizinin tanımı ile Türkiye'nin dış politika krizlerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Güncel kaynaklar uluslararası kriz ve kriz yönetimine çeşitli tanımlar önerirken, dış politika krizi konusunda kesin ve belirgin bir tanım önermemektedir. Çalışma kapsamında Charles F. Hermann, Michael Brecher ve Alexander George gibi akademisyenlerin kriz tanımlamaları esas alınmaktadır. Dış politika krizi tanımı ve bu tanım çerçevesinde belirlenen Türkiye'nin dış politika krizlerinin listesi YTÜ tarafından TÜBİTAK 1001 Projesi (112K172) olarak sürdürülmekte olan "Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi" konulu araştırma projesi kapsamında belirlenen esaslar üzerinden incelenerek çalışmaya dâhil edilecektir. Proje çalışması, sözü edilen akademisyenlerin verdikleri kriz tanımlarını daha detaylı ve geniş kapsamlı olacak şekilde yeniden yorumlamış kendi dış politika krizi tanımını üretmiştir. Uluslararası ilişkilerde kriz, dış politika krizi ve Türkiye'nin dış politika krizlerine ilişkin tartışmalar kuramsal çerçeveye ilişkin bölümde ayrıca sunulmuştur.

Çalışmada öncelikle seçilen kuramsal çerçevenin uygunluğu tartışılmış, buna paralel olarak dış politika analizi ve karar alma yaklaşımları incelenmektedir. Liderlere ilişkin algı, bilişsel kapasite ve davranış kalıplarının incelenmesinden önce kriz tanımları - özellikle dış politika krizi tanımı- üzerinde durularak liderlerin neyi bir dış politika krizi olarak algıladığının alt yapısı oluşturulmaya çalışılacaktır. Davranış kod analizi ve liderlik davranış analizine ilişkin temel yaklaşımların

açıklanmasından sonra söylemlerin nasıl değerlendirileceğine ilişkin açıklamalar ile kuramsal bölüm sonlandırılacaktır. Türkiye'nin dış politika krizlerine ilişkin özet bilgilerin verilmesi sonrasında ise Süleyman Demirel'in müdahil olduğu krizler özelinde lider analizi yapılarak, sunulan varsayımlar üzerinden araştırma sorularına ilişkin cevaplara ulaşılabacaktır.

Süleyman Demirel'e ilişkin yazılı literatür tarandığında iç siyaset üzerine yazılmış eserlere sıklıkla rastlanmaktadır. Kaynakların bir kısmını yakın çalışma arkadaşları ve danışmanlarının anıları oluşturmaktadır. Yazılı kaynakların büyük çoğunluğu ise Demirel'in iç siyasete ilişkin davranış ve söylemleri ile Türkiye siyaset arenasındaki mücadelesini inceleyen eserler oluşturmaktadır. Bu kaynaklar, Demirel'in gerek Parti içi ilişkileri, gerekse muhalefet/hükümet dönemlerinde yaşadığı olayları detaylı olarak incelemektedir. Komsuoğlu'nun *Siyasal Yaşamda bir Lider, Süleyman Demirel*² isimli eseri, Demirel'in liderliğini ve anlayışını biçimlendiren toplumsal ve tarihsel koşullar paralelinde, Onun Türk siyasi hayatındaki etkinliği ve sürekliliğini sağlayan faktörleri detaylı olarak inceleyen bir çalışmadır. Komsuoğlu *Türkiye'de Siyasal Liderlik ve Kitle İletişimi: Bir Örnek İnceleme, Süleyman Demirel*³ başlıklı çalışmasında ise Demirel'in siyasi lider olarak kitlelerle iletişiminde kullanmış olduğu dile odaklanmıştır. Arat ise *Süleyman Demirel: Milli İrade ve Ötesi*⁴ başlıklı çalışmasında Demirel'in siyasi kariyeri, kişiliği, liderlik üslubu ve stratejilerini ele alarak incelemiştir. Kurumsal nitelikte kaynakları ise, Demirel'in uzun yıllar liderliğini yaptığı Adalet Partisi'nin ve devamı olan Doğru Yol Partisi'nin parti programları oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı dönemine ilişkin olarak derlenmiş bilgilerden oluşan birçok çalışma da yapılmıştır. Ergin'in hazırladığı, *Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Söylev ve Demeçleri*⁵, basın danışmanlığını yapmış olan Güven'in *Demirel'li Yıllar*⁶ adlı eserleri bu

---

² Ayşegül Komsuoğlu, **Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel**, (İstanbul: Bengi Yayınları, 2008).

³ Ayşegül Komsuoğlu, "Türkiye'de Siyasal Liderlik ve Kitle İletişimi: Bir Örnek İnceleme, Süleyman Demirel", **38. ICANAS** (International Congress of Asian and North African Studies), Ankara, 10-15 Ekim (2007): 1933-1950.

⁴ Yeşim Arat, "Süleyman Demirel: Milli İrade ve Ötesi", (Ed.) Metin Heper ve Sabri Sayarı, **Türkiye'de Liderler ve Demokrasi**, (İstanbul: Kitap Yay., 2008): 101-120.

⁵ Cengiz Ergin, **Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Söylev ve Demeçleri**. (Ankara: İlesam, 2009).

⁶ Turgut Yılmaz Güven, **Demirel'li Yıllar: Atatürk'ün Mekanında 7 Yıl 1993-2000**, (Ankara: Gündüz Kitapevi Yay.; 2008).

kaynaklara birer örnektir. Yine Cumhurbaşkanlığı dönemi danışmanlığını yapmış olan Arcayürek'in *Büyüklerle Masallar, Küçüklerle Gerçekler*⁷ dizisinde yer alan kitaplar Türkiye'nin siyasi tarihindeki gelişmeler/olaylar çerçevesinde Demirel'e ilişkin birçok konuya ışık tutan kaynaklardır.

Operasyonel kodlar çerçevesinde karşılaştırmalı bir başka analiz ise Barış Kesgin tarafından yazılan *Leadership Traits of Turkey's Islamist and Secular Prime Ministers*⁸ başlıklı eseridir. Kesgin *Tansu Çiller's Leadership Traits and Foreign Policy*⁹ başlıklı çalışmasında ise Tansu Çiller'in başbakanlığını eksenine oturtarak farklı dönemlerde Türk siyasi hayatında rol üstlenmiş olan siyasi liderlerin dış politikadaki davranış kodlarını karşılaştırmıştır.

Hakan İnel ise yüksek lisans tezi ekseninde yayınlamış olduğu *Turgut Özal Ve Süleyman Demirel'in Siyasi Liderliklerinin Uluslararası Aktörlerle İlişkiler Açısından Karşılaştırılması*¹⁰ başlıklı makalesinde siyasi sağın iki lider karar alıcının karşılaştırmasını yapmaktadır.

---

⁷ Örneğin bkz.; Cüneyt Arcayürek, **28 Şubat'a İlk Adım**, Büyüklerle Masallara Küçüklerle Gerçekler, Cilt 9. (Ankara: Bilgi Yayınları, 2003).

⁸ Barış Kesgin, "Leadership Traits of Turkey's Islamist and Secular Prime Ministers", **Turkish Studies**, Vol. 14, No. 1, (2013): 136–157.

⁹ Barış Kesgin. "Tansu Çiller's Leadership Traits and Foreign Policy". **Perceptions**. Volume XVIII No:3, (Autumn 2012):29-50.

¹⁰ Hakan İnel, "Turgut Özal Ve Süleyman Demirel'in Siyasi Liderliklerinin Uluslararası Aktörlerle İlişkiler Açısından Karşılaştırılması", **JOBEPS (Journal of Business Economics and Political Science)**, Vol:3, No:6, (December, 2014):97-117.